অধ্যায় ৮ ঃ জনসংখ্যা নিয়ন্ত্রণত প্রয়োজনীয় নির্দেশন সামগ্রী আৰু শিক্ষণ আহিলা

অধ্যায় গাঁথনি

৮.১ উদ্দেশ্য

৮.২ পৰিচয়

৮.৩ নির্দেশন সামগ্রীৰ ধাৰণা

৮.৪ জনসংখ্যা শিক্ষাত বিভিন্ন শিক্ষণ আহিলাৰ ব্যৱহাৰ

৮.৫ জনসংখ্যা নিয়ন্ত্রণত গণ-মাধ্যমৰ ভূমিকা

৮.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৮.৭ অধিক জানিবলৈ

৮.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

৮.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

৮.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি —

- নির্দেশন সামগ্রীৰ ধাৰণাটো ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- জনসংখ্যা শিক্ষাত ব্যৱহৃত শিক্ষণ আহিলাবোৰ চিনাক্ত কৰিব পাৰিব
- জনসংখ্যা নিয়ন্ত্রণত গণ মাধ্যমৰ ভূমিকাৰ সম্পর্কে বর্ণনা কৰিব পাৰিব

৮.২ পৰিচয়

এই অধ্যায়টিত নির্দেশন সামগ্রীৰ ধাৰণা, জনসংখ্যা শিক্ষাত শিক্ষণ আহিলাবোৰ কেনেদৰে ব্যৱহাৰ কৰা হয় আৰু জনসংখ্যা নিয়ন্ত্রণত গণ-মাধ্যমে কেনে ভূমিকা লয় সেয়া বহলাই আলোচনা কৰা হৈছে।

আমাৰ দেশত পৰিকল্পনাকাৰীসকলে সন্মুখীন হোৱা তীব্র প্রত্যাহ্বান এটা হ'ল অনবৰতে বৃদ্ধি হৈ থকা জনসংখ্যা। সেয়েহে জনসংখ্যা শিক্ষাৰ ওপৰত বর্তমান যথেষ্ট জোৰ দিয়া হৈছে। জনসংখ্যা সমস্যাৰ বিষয়ে মানুহক শিকোৱাৰ সফলতা এটা উপযুক্ত শিক্ষণ পদ্ধতি বিকশাই তোলাৰ ওপৰত নির্ভৰশীল। এই খিনিতে এটা কথা মনত ৰাখি থোৱা ভাল যে যিসকলক জনসংখ্যা শিক্ষাৰে শিক্ষিত কৰি তোলা প্রয়োজন তেওঁলোক সাধাৰণতে নিৰক্ষৰ আৰু দুখীয়া লোক। এই মানুহখিনিৰ অধিকাংশই ৰক্ষণশীল মনোভাৱৰ গৰাকী। এওঁলোকৰ বাবে পৰম্পৰাগত আনুষ্ঠানিক শিক্ষা পদ্ধতিৰে দিয়া মৌখিক, তাত্বিক আৰু ধাৰণাগত প্রকৃতিৰ শিক্ষা উপযুক্ত নহয়। আনুষ্ঠানিক শিক্ষাই মানুহৰ মনোভাৱ, দৃষ্টিভংগী, পুৰণি প্রমূল্য আৰু জীৱন যাপনৰ পন্থা সলনি কৰাৰ ঈপ্সিত লক্ষ্যত উপনীত হোৱাত সহায় কৰে। একে সময়তে এনে শিক্ষাই জনসংখ্যা

পৰিস্থিতিৰ বাস্তৱ জটিলতা সম্পর্কেও মানুহৰ মনোভাৱ সলনি কৰিব পাৰিব লাগে। এইবোৰ কাৰণতে জনসংখ্য শিক্ষাৰ বিষয়টোৱে এক নতুন অধ্যয়ন ক্ষেত্ৰৰূপে গা কৰি উঠিছে। জনসংখ্যা শিক্ষাৰ প্রয়োজনীয়তা পূৰাবলৈ নির্দেশন সামগ্রী আৰু শিক্ষণ আহিলাৰ আৰ্হি প্রস্তুত আৰু সংগঠিত কৰা হৈছে। জনসংখ্যা শিক্ষাৰ নির্দেশনা দিয়া কামত ব্রতী সকলোৱে এই নির্দেশন পন্থা আৰু সামগ্রীবোৰৰ বিষয়ে ভালদৰে জানি লোৱা উচিত।

৮.৩ নির্দেশন সামগ্রীৰ ধাৰণা

নির্দেশন আহিলাবোৰ শিক্ষণ অথবা প্রশিক্ষণ আহিলা বুলিও কোৱা হয়। ইয়াক দৃশ্য-শ্রাব্য আহিলা বুলিও জনা যায়। শিক্ষণ- শিকন প্রক্রিয়াটো অধিক ফলপ্রসূ আৰু আনন্দদায়ক কৰি তুলিবলৈ শিক্ষকে এনে আহিলা ব্যৱহাৰ কৰে।

দৃশ্য-শ্রাব্য আহিলা অথবা ছপা সামগ্রীয়ে শিক্ষণ অথবা শিকন প্রক্রিয়াত সহায় কৰে। নির্দেশন সামগ্রী মানে হ'ল এনে কিছুমান সামগ্রী যিবোৰৰ সহায়ত শিক্ষকে সবলভাৱে আৰু ফলপ্রসূভাৱে কোনো বিষয় উপস্থাপন কৰিব পাৰে। অর্থাৎ, আহিলা হ'ল শিক্ষকৰ সহায়কাৰী সামগ্রী। ই শিক্ষকৰ পদ পূৰাব নোৱাৰে।

নির্দ্দেশাত্মক পদ্ধতিৰ উপাদান সমূহ ঃ-

- নির্দ্দেশাত্মক উদ্দেশ্যাৱলীসমূহ নির্ধাৰণ কৰা হয় যাতে শিক্ষকসকলে কি শিকাব সেইটো আগতীয়াকৈ জানিব পাৰে।
- ছাত্র-ছাত্রীসকল।
- শিক্ষকসকল।
- বিষয়বস্তু।
- নির্দ্দেশাত্মক উদ্দেশ্যাৱলীসমুহৰ লক্ষ্যত উপনীত হ'বৰ বাবে শিক্ষণ কৌশলসমূহ নির্ধাৰণ কৰি লব লাগে। যেনে ঃ শিকাৰু সকলৰ আচৰণসমূহ লক্ষ্য আৰু বিশ্লেষণ কৰা ইত্যাদি।
- নির্দ্দেশাত্মক কৌশলসমূহ আৰু মাধ্যমসমূহৰ ওপৰত সিদ্ধান্ত লোৱা।
- মূল্যায়ণ কৰা।

এতিয়া, এই উপাদান সমূহৰ বিষয়ে বিস্তৃতভাবে আলোচনা কৰি চোৱা যাওঁক।

এটা নির্দ্দেশাত্মক পদ্ধতিত, শিক্ষক বা নির্দ্দেশকজন আৰু তেওঁলোকে ব্যৱহাৰ কৰা উপায় সমূহক উপাদান বুলি ধৰা হয়। অৱশ্যে ইয়াত উদ্দেশ্য সমূহৰ নিজস্ব শুদ্ধীকৰণৰ বাবে অবিৰত মূল্যায়ণৰ সুবিধা আছে। এই প্রণালীগত ব্যৱস্থাত, শিক্ষকজনে নির্বাচিত উপায় সমূহৰ আহিলা আৰু শ্রেণীকোঠাৰ কার্য্যসমূহ (যেনে প্রত্যেক ছাত্রই অকলে কামত নিয়োজিত নে? চাৰি বা পাঁচজন ছাত্র দলবদ্ধ হৈ কাম কৰিছে নে? শিক্ষকৰ পৰিচালনাত কাম কৰিছে নে? বৃহৎ ছাত্র

দলবদ্ধ হৈ কাম কৰিছে নেকি? গণমাধ্যমৰ সহায়ত ছাত্রসকল দলবদ্ধ হৈ কামত আগবাঢ়িছে নেকি? আদি) সম্পূর্ণভাবে পৰিকল্পনা কৰিব পাৰে। শিক্ষকজনৰ গোটেই বিষয়বস্তুৰ ওপৰত দখল থাকিব লাগিব, তেওঁ ছাত্র-ছাত্রীসকলৰ সীমাবদ্ধতাৰ বিষয়ে বুজিব লাগিব। যদি তেওঁ ছাত্র-ছাত্রীসকলৰ মাজত ব্যক্তিগত পার্থক্য পৰিলক্ষিত হয় তেনে ক্ষেত্রত তেওঁ সেইধৰণে পৰিকল্পনা কৰিব লাগিব। প্রণালীগত ব্যৱস্থাই শিক্ষণৰ ফলাফল পাবলৈ অবিৰত শিক্ষা প্রদানত জড়িত হৈ থাকে আৰু মূল্যায়ণৰ ফলাফলৰ বিশ্লেষণৰ দ্বাৰা উপলব্ধ জ্ঞানৰ ব্যৱহাৰত গুৰুত্ব দিয়ে। সঠিক উদ্দেশ্য সফল কৰাত মাজে সময়ে এই ব্যৱস্থাত প্রযোজ্য পৰিকল্পনাৰো সাল সলনি কৰি যথাযথ পদক্ষেপ লবলগীয়াত পৰে।

আমি মনত ৰখা উচিত যে, প্রয়োগ পদ্ধতিৰ যোগেদি সুদূৰ প্রসাৰী ফলাফল লাভ কৰিবলৈ হ'লে আমি মনত ৰাখিব লাগিব যে ব্যৱহৃত উপাদান সমূহ মিলন বা একত্রীকৰণ কৰি লব লাগিব, সিহঁতৰ মাজত আভ্যন্তৰীণ সম্বন্ধ আৰু আভ্যন্তৰীণ যোগসূত্র স্থাপন কৰি সামগ্রিক ৰূপত গঢ়ি তুলিব লাগিব। অনুষ্ঠান পৰিকল্পনা (Institutional Planning) আৰু অণুশিক্ষণ (Micro Teaching) ক্ষেত্রত এই প্রণালীগত ব্যৱস্থা প্রয়োগ কৰিব পৰা যায়।

ছাত্র-ছাত্রীৰ আচৰণ সংশোধনৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি পাঠ্যক্রমৰ উদ্দেশ্যাৱলী সমূহ নির্দ্ধাৰণ কৰা উচিত। এটা নির্দ্দেশাত্মক গোটৰ পৰিসমাপ্তিৰ পিছত কি ফলাফল পাব পৰা যায় সেয়া শিক্ষক আৰু ছাত্র-ছাত্রীসকলে জনা উচিত। শিক্ষকৰ প্রচেষ্টা আৰু বৌদ্ধিক আহিলা সমূহৰ প্রয়োগ ছাত্র-ছাত্রীসকলৰ শিক্ষণীয় কৌশল আয়ত্ত্বকৰণ, জ্ঞান অর্জন তথা উন্নত ধাৰণা লাভত কিমান দূৰ সফল কৰিছে তাক মূল্যায়ণৰ দ্বাৰা গম পাব পৰা যায়। প্রয়োগ কৰা সামগ্রী (Input) সমূহৰ আঁচৰণ বা চৰিত্রসমূহ মূল্যায়ণত প্রতিফলিত হয়। যদি আৱশ্যক অনুযায়ী ফলাফল পোৱা নাযায় তেন্তে পাঠ্যক্রমৰ সাল সলনি ঘটোৱা হয়।

৮.৪ জনসংখ্যা শিক্ষাত বিভিন্ন শিক্ষণ আহিলাৰ ব্যৱহাৰ

শিকন প্রক্রিয়াটো সহজ, সম্পূর্ণ, যথার্থ আৰু গতিশীল কৰি তোলাত শিক্ষণ আহিলাবোৰে যথেষ্ট সহায় কৰে। জনসংখ্যা শিক্ষাৰ বিষয়টোত যথেষ্ট পৰিমাণৰ তথ্য আৰু সংখ্যা অর্ন্তভূক্ত কৰিব লাগে। জনসংখ্যা বৃদ্ধি, মানুহৰ স্বাস্থ্য আৰু পৰিচ্ছন্নতাৰ পর্য্যায়, খাদ্য আৰু পৰিপুষ্টি, অর্থনৈতিক অৱস্থা তথা জনসংখ্যা বৃদ্ধি পৰীক্ষা কৰিবলৈ লোৱা পদ্ধতি আদি বিষয়ৰ বিভিন্ন তথ্য জনসংখ্যা শিক্ষাৰ অর্ন্তগত।

আহিলা অবিহনে শিক্ষা হ'ল এক নিৰস আৰু একঘেয়ামী প্রক্রিয়া। এগৰাকী শিক্ষকে শিকোৱাৰ সময়ত শিক্ষণ আহিলাবোৰ ফলপ্রসূ ব্যৱহাৰ জনা উচিত। জনসংখ্য শিক্ষা দিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা দুটামান জনপ্রিয় আহিলা হ'ল-

- চিত্র-সাৰণী (Charts)
- চিত্র (Pictures)

- মানচিত্র (Maps)
- বুলেটিন বোর্ড (Bulletin board)
- ফ্লানেল বোর্ড (Flannel board)
- অ'ভাৰ-হেড প্র'জেক্টৰ (OHP)
- চুটি কথাছবি (Film strip) পূৰ্ণদৈঘ্যৰ কথাছবি (Motion pictures),ৰেডিঅ', টেলিভিছন, বাতৰি-কাকত, আলোচনী ৰেখাচিত্র (Graph), আন কিছুমান অত্যাধুনিক বৈদ্যুতিন সামগ্রী, ক্ষেত্রভিত্তিক ভ্রমণ (Field trip), প্রদর্শন (Demonstration)

জানি থোৱা ভাল

- নির্দেশন সামগ্রী মানে হ'ল শিক্ষণ অথবা শিকন প্রক্রিয়াত সহায় কৰা দৃশ্য-শ্রব্য আহিলা অথবা ছপা সামগ্রী।
- নির্দেশন সামগ্রীবোৰৰ সহায়ত শিক্ষার্থীক পোনপটীয়া আৰু উদ্দেশ্যধর্মী শিকন অভিজ্ঞতাৰে পুষ্ট কৰি তুলিব পৰা যায়। এনে শিক্ষা শিক্ষার্থীয়ে সদায় লাভ নকৰে।
- আহিলা অবিহনে শিক্ষণ হ'ল এটা নিৰস আৰু একঘেয়ামী প্রক্রিয়া।

চিত্র (pictures)

চিত্র হ'ল এবিধ প্রয়োজনীয় দর্শনসাধ্য (Visual) সামগ্রী। ইয়াক জনসংখ্যা শিক্ষাত সুফলদায়কভাৱে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি। চিত্র মাধ্যমৰ জৰিয়তে অত্যধিক মানুহেৰে ভৰি থকা ঠাই, বস্তি অঞ্চল, চাফা আৰু লেতেৰা স্থান, সৰু আৰু বৃহৎ পৰিয়াল, বাল্য বিবাহ আদিৰ দৰে বিষয়বোৰ ভালদৰে বুজাব পাৰি। কিতাপ, আলোচনী আৰু বাতৰি- কাকতত চিত্র ছপা কৰা হয়। জনসংখ্যা শিক্ষাৰ সময়ত সৰু পৰিয়াল, পৰিয়াল পৰিকল্পনাৰ পদ্ধতি আদিৰ আৰ্হিও ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি।

ৰেখাচিত্র (Graphs)

ৰেখাচিৰ হ'ল স্পষ্ট চিত্রেৰে প্রকাশ কৰা তথ্য উপস্থাপন পদ্ধতি। সাংখ্যিক অথবা পৰিসাংখ্যিক তথ্য ৰেখাৰ জৰিয়তে প্রকাশ কৰাই হ'ল ৰেখাচিত্র। ৰেখাচিত্র কেই বা প্রকাৰৰো। যেনে- ৰৈখিক চিত্র, দণ্ড চিত্র, বৃত্ত চিত্র ইত্যাদি। ইয়াৰ জৰিয়তে জনসংখ্য বৃদ্ধিৰ হাৰ, মৃত্যুৰ হাৰ আৰু গর্ভধাৰণ ক্ষমতা আদি ফলপ্রসূভাৱে উপস্থাপন কৰিব পাৰি। বৃত্তচিত্রৰ জৰিয়তে জনসংখ্যাৰ সংৰচনা, বয়সৰ সংৰচনা, ধর্মীয় সংৰচনা আদিও সহজবোধ্যভাৱে উপস্থাপন কৰিব পাৰি।

মানচিত্র (Maps)

মানচিত্র হ'ল মহাদেশ, দেশ আদিৰ চাৰিসীমাৰ বর্ণনা থকা, স্কেলৰ জোখত উকা পৃষ্ঠাত আঁকি উলিওৱা যথার্থ ছবি। মানচিত্রৰ সহায়ত কোনো স্থানৰ ভৌগলিক তথ্য, জনসংখ্যাৰ

আধাৰত কৰা গুৰুত্বপূর্ণ বসতিস্থান বিতৰণ আদি বিষয় সহজে বুজাব পাৰি।

চিত্রসাৰণী (Charts)

জনসংখ্যা শিক্ষাৰ সময়ত চিত্র সাৰণীয়ে যথেষ্ট সহায় কৰে। সাৰণীবোৰ ৰৈখিক অথবা চিত্র সম্বলিত অথবা দুয়োটাই হ'ব পাৰে। ইয়াৰ জৰিয়তে মুখ্য কাৰক আৰু ধাৰণাৰ মাজৰ সম্পর্ক শৃংখলাৱদ্ধ তথা যুক্তিযুক্তভাৱে দেখুৱাব পৰা যায়। সাৰণীৰ প্রধান কাম হ'ল সম্পর্ক উপস্থাপন কৰা। তুলনা, বিকাশ, প্রক্রিয়া, শ্রেণীবিভাজন আৰু সংগঠনৰ সম্পর্কবোৰক সাৰণীৰ জৰিয়তে দেখুওৱা হয়। জনসংখ্যা শিক্ষাৰ ক্ষেত্রত তলত দিয়া ধৰণৰ সাৰণী ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি-

- **কাৰণ আৰু প্রভাৱ চিত্রসাৰণী** (Cause and effect charts)ঃ
  এনে সাৰণীয়ে জনসংখ্যা আৰু আর্থ-সামাজিক উন্নয়ন, খাদ্য আৰু পৰিপুষ্টি, জীৱন-যাপনৰ মান আদি বিষয়ৰ মাজৰ সম্পর্ক দেখুৱাব পাৰে।
- **সাংখ্যিক চিত্রসাৰণী** (Tabulation Charts)ঃ তুলনা কৰাৰ বাবে জনসংখ্যাৰ সাংখ্যিক তথ্য এনে সাৰণীৰে উপস্থাপন কৰা হয়।
- **বর্ণনাত্মক চিত্রসাৰণী** (The Narrative Charts)ঃ এনে সাৰণীৰে চলি থকা ঘটনা এটাৰ তথ্য উপস্থাপন কৰা হয়। যেনে- ভাৰতত চলি থকা জনসংখ্যা নীতি আৰু কার্যসূচীবোৰৰ ক্রমবিৱৰণ, নগৰীকৰণ প্রক্রিয়া, জনসংখ্য বৃদ্ধি প্রক্রিয়া আদি।

বুলেটিন বোর্ড (Bulletin Board)

শ্রেণীকোঠাৰ ভিতৰত নাইবা বাহিৰত বুলেটিন বোর্ড স্থিৰভাৱে লগোৱা থাকে। এনে বোর্ডত বিভিন্ন ধৰণৰ প্রৱন্ধ, ছবি, কার্টুন, পোষ্টাৰ, মানচিত্র, ৰেখাচিত্র, বাতৰি, চিত্রসাৰণী আদি আঁৰি থোৱা থাকে। জনসংখ্যাৰ লগত জড়িত বিভিন্ন বিষয়ৰ তথ্য-ছবি আদি শিক্ষকে এনে বোর্ডত আঁৰিব পাৰে। শিক্ষার্থীকো এনে তথ্য-সামগ্রী বুলেটিন বোর্ডত আঁৰিবলৈ উৎসাহিত কৰিব পৰা যায়।

কথাছবি (Motion Pictures)

কথাছবিয়ে তথ্যৰ বাস্তৱিক উপস্থাপন সম্ভৱপৰ কৰি তোলে। কথাছবিৰ জৰিয়তে মানুহক বিভিন্ন ধাৰণা, মনোভাৱ, মানৱীয় সম্পর্ক আদিৰ কথা বুজাবলৈ পাৰি। এনে কথাছবিবোৰ জনসংখ্যা শিক্ষাৰ বাবে অতি সুফলদায়ক। চৰকাৰে পৰিয়াল পৰিকল্পনা আৰু পৰিয়াল কল্যাণৰ কথা বুজাবলৈ সাধাৰণতে কথাছবি ব্যৱহাৰ কৰে। এনে কথাছবিয়ে শিক্ষার্থী মনোভাৱ সলনি কৰে।

ৰেডিঅ' আৰু টেলিভিছন (Radio and Television)

ৰেডিঅ' হ'ল অনানুষ্ঠানিক শিক্ষাৰ এটা ফলপ্রসূ মাধ্যম। বর্তমানো শিক্ষার্থীক জ্ঞানৰ যোগান ধৰাৰ এটা ফলপ্রসূ আহিলা হ'ল ৰেডিঅ'। ৰেডিঅ' অনুষ্ঠানবোৰে শিক্ষার্থীক বিশ্বৰ জনসংখ্যা বৃদ্ধি আৰু ইয়াৰ সৈতে জড়িত সমস্যাবোৰৰ বিষয়ে দৃষ্টিভংগী বহল কৰাত সহায় কৰে। জনসংখ্যা নিয়ন্ত্রণ কার্যসূচী, যেনে- জন্মনিয়ন্ত্রক সাধনৰ ব্যৱহাৰ, সৰু পৰিয়াল আদিৰ

বিজ্ঞাপন হ'ল ৰেডিঅ'ৰ যোগেদি প্রচাৰ কৰা সবাতোকৈ জৰুৰী অনুষ্ঠান।

টেলিভিছন হ'ল সাধাৰণ জনতাক শিক্ষিত কৰি তোলাৰ আন এক অতি সম্ভাৱনাময় আহিলা। অধিকাংশ পৰিয়ালে আজিকালি নিয়মীয়াকৈ টেলিভিছন চায়। ভাৰতত পালচ্- প'লিঅ' নিমূলকৰণ কার্যসূচী সফল কৰি তুলিবলৈ টেলিভিছনক ফলপ্রসূভাৱে ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে।

অ'ভাৰ হেড প্র'জেক্টৰ (OHP)

এই যন্ত্রবিধৰ সহায়ত বিভিন্ন চিত্রসাৰণী, ৰেখাচিত্র, মানচিত্র আদি উপস্থাপন কৰিব পৰা যায়। এবিধ বিশেষ স্বচ্ছ পাতত এই চিত্রবোৰ আঁকা হয় আৰু এখন পর্দাত এনে চিত্রবোৰৰ প্রতিৰূপ পৰিবলৈ দিয়া হয়। ই শিক্ষকৰ বোর্ডত চক পেঞ্চিলেৰে ছবি আঁকা, লিখা সময়খিনি বাহি কৰে। জনসংখ্যা শিক্ষাৰ বাবে অ'এইচ পি এবিধ অতি উপযোগী শিক্ষণ আহিলা।

ক্ষেত্রভিত্তিক ভ্রমণ (Field Trips)

শিক্ষার্থীক কোনো বিষয়ৰ প্রত্যক্ষ অভিজ্ঞতাৰে পুষ্ট কৰাই হ'ল এক ফলপ্রসূ মাধ্যম। এনে ভ্রমণে শিক্ষার্থীক তত্ত্ব আৰু অনুশীলনৰ মাজত থকা সাদৃশ্য তথা বৈসাদ্যশ্যবোৰ বুজাত সহায় কৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে- প্রাথমিক বিদ্যালয়ৰ শিক্ষার্থীক বিভিন্ন পৰিয়াল পৰিকল্পনা কেন্দ্রলৈ লৈ গৈ পৰিয়াল পৰিকল্পনা বিভাগে জনসংখ্যা নিয়ন্ত্রণৰ বাবে কেনে ব্যৱস্থা গ্রহণ কৰিছে সেই সম্পর্কে সজাগ কৰি তুলিব পৰা যায়। অৱশ্যে ক্ষেত্রভিত্তিক ভ্রমণবোৰ হ'ল বিমূর্ত শিক্ষাৰ এটা ৰূপ। কাৰণ ই হ'ল হাতে-কামে কৰাতকৈ নিৰীক্ষণৰ সুবিধা থকা শিক্ষা।

জানি থোৱা ভাল

জনসংখ্যা শিক্ষা দিবলৈ ব্যৱহৃত দুটামান জনপ্রিয় শিক্ষণ আহিলা হ'ল-

- চিত্র
- মানচিত্র
- চিত্র সাৰণী
- অ'ভাৰ হেড প্র'জেক্টৰ
- ক্ষেত্রভিত্তিক ভ্রমণ ইত্যাদি।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ঃ নির্দেশন সামগ্রীৰ ধাৰণাটো ব্যাখ্যা কৰক (৪০ টা শব্দৰ ভিতৰত)।

.....

.....

প্রশ্ন নং ২ঃ শিক্ষণ আহিলা মানে কি? (২ নাইবা ৩ শাৰীত উত্তৰ দিয়ক)।

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ঃ বিকল্প পচন্দৰ প্ৰশ্ন-

(i) জনসংখ্যা বৃদ্ধি আৰু অৰ্থনৈতিক উন্নয়নৰ সম্পৰ্কে দেখুওৱা চিত্ৰসাৰণীখন হ'ল-

(ক) কাৰণ আৰু প্ৰভাৱ সাৰণী

(খ) টেলিভিছন সাৰণী ☐

(গ) বৰ্ণনাত্মক সাৰণী

(ii) অ' এইচ পি (**OHP**) হ'ল এটা-

(ক) ৰৈখিক আহিলা

(খ) বুলেটিন বোৰ্ড ☐

(গ) গণ মাধ্যম

(ঘ) উপস্থাপন আহিলা

(iii) তলৰ কোনটো পন্থাৰে তথ্য সৰ্বাধিক যথাৰ্থৰূপত উপস্থাপন কৰিব পাৰি?

(ক) চিত্ৰ

(খ) অ' এইচ পি ☐

(গ) কথাছবি

(ঘ) চুটি কথাছবি

চিন্তা চৰ্চা কৰক ঃ ৮.১

জনসংখ্যা শিক্ষা প্ৰচাৰ কৰাত বিভিন্ন শিক্ষণ আহিলাৰ শৈক্ষিক মূল্য সমালোচনাত্মকভাৱে পৰীক্ষা কৰি চাওক।

.....

.....

৮.৫ জনসংখ্যা নিয়ন্ত্রণত গণ-মাধ্যমৰ ভূমিকা

গণ মাধ্যম মানে হ'ল এনে কোনো পন্থা, কৰ্তৃত্বপ্ৰাপ্ত বিভাগ অথবা মাধ্যম যিবোৰৰ জৰিয়তে বৃহৎ সংখ্যক লোকৰ মাজত ধাৰণা, মনোভাৱ, প্ৰভাৱ অথবা প্ৰতিচ্ছবি একে সময়তে সম্প্ৰচাৰিত কৰিব পৰা যায়। গণ-মাধ্যম বুলিলে কেৱল ছপা আৰু বৈদ্যুতিক মাধ্যম যেনে ৰেডিঅ', টিলিভিছন, কথাছবি, বাতৰি-কাকত, কমিকচ্, নাটক আদি কৰাই নহয়, ই জনসংখ্যা নিয়ন্ত্রণত্তে গণ-মাধ্যমে চাৰিটা প্ৰধান কাম কৰে। কামকেইটা হ'ল-

- মানুহক প্রভাৱিত কৰা
- তথ্য অৱগত কৰোৱা
- মনোৰঞ্জন দিয়া
- বিজ্ঞাপন প্রচাৰ কৰা

গণ-মাধ্যমৰ সবাতোকৈ গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকাটো হ'ল সাধাৰণ লোকক প্রভাৱিত কৰা আৰু জনমত সৃষ্টি কৰা। ৰেডিঅ', টেলিভিছন, বাতৰি-কাকত আদিয়ে মানুহৰ মন আৰু অন্তৰত গভীৰ সাঁচ পেলাব পাৰে। এই গুণৰ ফলতেই এই মাধ্যমবোৰে জনসংখ্যা বৃদ্ধি, ইয়াৰ সৈতে জড়িত আন সমস্যা, ৰাষ্ট্রৰ আর্থ-সামাজিক জীৱন আদি বিভিন্ন দিশত মানুহৰ মনোভাৱ সলনি কৰিব পাৰে। জনসংখ্যা সমস্যাটোৰ সৈতে জড়িত বিভিন্ন অনুষ্ঠান সম্প্রচাৰ কৰি প্রচাৰ মাধ্যমবোৰে মানুহৰ মনত থকা সন্দেহবোৰ ফল প্রসূভাৱে নাইকিয়া কৰিব পাৰে। গণ মাধ্যমবোৰ বিজ্ঞাপন প্রচাৰৰো এক গুৰুত্বপূর্ণ মাধ্যম। সকলোকে বিজ্ঞাপনে আকর্ষণ কৰে। ই সকলো প্রকাৰৰ প্রাপ্তবয়স্ক শিক্ষাৰ এক ডাঙৰ উৎস হ'ব পাৰে। জনসংখ্যা, পৰিয়াল পৰিকল্পনা পদ্ধতি, প্রদূষণ মুক্ত পৰিৱেশ, সাক্ষৰতা, খাদ্য , স্বাস্থ্য আদি বিভিন্ন বিষয়ৰ প্রতি বিজ্ঞাপনৰ জৰিয়তে মানুহৰ দৃষ্টি আকর্ষণ কৰিব পাৰি। বিজ্ঞাপন হ'ল মনোৰঞ্জনৰ এটা অংশ আৰু ই মানুহৰ মনত সহজে প্রভাৱ বিস্তাৰ কৰিব পাৰে। আমি আমাৰ গতানুগতিক জীৱনত আৰু বিশেষ কাৰণৰ বাবে গণ মাধ্যমৰ প্রয়োজনীয়তা কাহানিও নুই কৰিব নোৱাৰো। ৰেডিঅ' , টেলিভিছন, বাতৰি-কাকত, কথাছবি আদিৰ উপৰি গণ মাধ্যমৰ শেহতীয়া ৰূপ হ'ল ই-মেইল, ই-কমার্চ, ইণ্টাৰনেট আদি।

ওপৰৰ আলোচনাবোৰৰ পৰা আপোনালোকে গম পালে প্রাথমিক আৰু মাধ্যমিক বিদ্যালয় পর্য্যায়ত জনসংখ্যা শিক্ষা কিয় আৰু কেনেদৰে অর্ন্তভুক্ত কৰিব লাগে। একে সময়তে সাধাৰণ জনগণক জনসংখ্যা বৃদ্ধি নিয়ন্ত্রণ কৰিব পৰাকৈ শিক্ষিত কৰি তোলাটোও প্রয়োজনীয়। ইয়াৰ বাবে আমি গণ মাধ্যমৰ সহায় ল'ব পাৰো। এই মাধ্যমবোৰে একে সময়তে যথেষ্ট সংখ্যক লোকক তথ্য জনাব পাৰিব তথা জনসংখ্যা শিক্ষাৰ বিষয়ত প্রস্তুত কৰা শৈক্ষিক অনুষ্ঠানবোৰ অধিক ফলপ্রসূ আৰু অর্থবহ কৰি তুলিব পাৰিব।

বর্তমান মানুহৰ জীৱনত ছপা মাধ্যম (কিতাপ, আলোচনী, জার্ণেল, বাতৰি-কাকত ইত্যাদি), ৰেডিঅ', চিনেমা, টেলিভিছল আদিয়ে গুৰুত্বপূর্ণ স্থান দখল কৰি লৈছে। পৃথিৱীৰ প্রায় সকলো দেশৰে শিশুই আজিকালি টেলিভিছনৰ সন্মুখতে বহুসময় পাৰ কৰে। সহজ অর্থত গণ মাধ্যমবোৰ বার্তা ভাণ্ডাৰত পৰিণত হৈছে আৰু ই আমাৰ দৈনন্দিন জীৱনত অত্যাৱশ্যকীয় উপাদানৰ ৰূপ লৈছে। ইয়াক শিক্ষা প্রসাৰৰ মাধ্যম হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি আৰু ব্যৱহাৰ কৰা হৈ আহিছে। বিদ্যালয় আৰু মহাবিদ্যালয়বোৰতো গণ মাধ্যম বোৰৰ গুৰুত্ব প্রতিদিনে বাঢ়িবলৈ ধৰিছে।

জনসংখ্যা নিয়ন্ত্রণত মাধ্যমবোৰৰ ভূমিকা আলোচনা কৰোঁ আহক-

(i) বিভিন্ন ধৰণৰ জনসংখ্যা শিক্ষা বিষয়ক কার্য-কলাপ আৰু কার্যসূচী আৰম্ভ কৰাৰ বাবে উপযুক্ত পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰিবলৈ গণ মাধ্যমৰ সকলোবোৰ উপায়কে সংগঠিত আৰু

সঠিকভাৱে ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে।

(ii) জনগণক জনসংখ্যা শিক্ষাৰ বিভিন্ন কার্যসূচী, বার্তা, শ্লোগান আদি দেখুৱাবলৈ টিভিত প্রতিদিনে কমেও পোন্ধৰ মিনিট সময় আছুতীয়াকৈ ৰাখিব লাগে।

(iii) জনগণক জনসংখ্যা শিক্ষাৰে শিক্ষিত কৰি তুলিবলৈ বাতৰি- কাকতাবোৰে প্রতিদিনে কমেও এটা স্তম্ভ নাইবা প্রতি সপ্তাহত অতি কমেও এটা পৃষ্ঠা আছুতীয়াকৈ ৰাখিব লাগে। পযেকীয়া আৰু মাহেকীয়া আলোচনীবোৰেও জনসংখ্যা শিক্ষাৰ বাবে নির্দিষ্ট শিতান ৰখা উচিত।

(iv) দৃশ্য- শ্রাব্য আহিলা (কেছেট, ভিডিও') প্রস্তুত কৰি, বিভিন্ন ভাষাত ডাবিং কৰি দেশৰ চুকে-কোণে বিয়পাই দিয়া উচিত।

(v) চিনেমা হলত উপস্থিত থকা দর্শকক জনসংখ্যা শিক্ষাৰ সৈতে জড়িত বিভিন্ন বিষয় সম্পর্কে সজাগ কৰি তুলিবলৈ সঘনাই স্লাইড প্রদর্শন কৰা উচিত।

(vi) বিশেষ বিষয় হিচাপে জনসংখ্যা শিক্ষাৰ ওপৰত কথাছবি নাইবা ফিল্মষ্ট্রীপ (চমু দৈর্ঘ্যৰ কথাছবি) নির্মাণ কৰা উচিত। ধাৰাবাহিক / কাহিনীৰ বিষয়টো জনগণৰ কাষলৈ নিব পাৰি। জনসংখ্যা, ঘটনা, মৰণশীলতা, গর্ভধাৰণৰ ক্ষমতা, প্রবজন, নিবনুৱা সমস্যা, মানুহৰ অত্যধিক ভিৰ সৃষ্টি হোৱা পৰিৱেশ আদি বিষয়ক লৈ নির্মিত চলচ্চিত্র অতি উপযোগী হ'ব পাৰে।

(vii) মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ টিভি অনুষ্ঠানবোৰৰ দৰে শিক্ষা আধৰুৱা কৰাসকলৰ বাবে জনসংখ্যা শিক্ষাৰ ওপৰত মুক্ত বিদ্যালয় অনুষ্ঠান প্রস্তুত তথা পৰিৱেশন কৰিব পৰা যায়।

(viii) উৎসৱ, মেলা আদিত লোক কলাৰ যিকোনো মাধ্যমৰ যোগেদি জনসংখ্যা নিয়ন্ত্রণৰ বিভিন্ন তথ্য আৰু জ্ঞান প্রচাৰ কৰিব পৰা যায়।

(i x) জনগণক জনসংখ্যা শিক্ষা দিবলৈ ভ্রাম্যমান প্রদর্শণীৰ আয়োজন কৰিব পৰা যায়। এনে প্রদর্শনীবোৰৰ জৰিয়তে ৰাইজক সৰু পৰিয়ালৰ সুবিধা, ডাঙৰ পৰিয়ালৰ অসুবিধা, জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ ফলত পৰিৱেশৰ ওপৰত পৰা প্রভাৱ আদি বিষয়ৰ তথ্য জনাব পৰা যায়।

অর্থাৎ, আধুনিক প্রযুক্তিৰ বিকাশৰ মানুহৰ মনোভাৱ আৰু আচৰণ বিষয়ক শিক্ষা দিব পৰা সকলো ক্ষেত্রতে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি। গণ মাধ্যমৰ সবাতোকৈ উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য হ'ল ই সহজে জনসংখ্যাৰ সমস্যা, পৰিয়াল পৰিকল্পনাৰ উপায়, প্রদূষণ মুক্ত পৰিৱেশ, সাক্ষৰতা, স্বাস্থ্য আৰু পৰিপুষ্টি ইত্যাদি বিষয়ত দর্শকৰ দৃষ্টি আকর্ষণ কৰিব পাৰে। কিন্তু ফলপ্রসূতা উন্নত কৰিবলৈ জনসংখ্যা শিক্ষাৰ প্রচাৰত গণ মাধ্যমবোৰৰ ভূমিকা সময়ে সময়ে পৰীক্ষা আৰু সংশোধন কৰি থকা উচিত।

জানি থোৱা ভাল

- গণ মাধ্যম মানে হ'ল এনে কোনো পন্থা, কর্তৃত্ব প্রাপ্ত বিভাগ অথবা মাধ্যম যিবোৰৰ জৰিয়তে বৃহৎ সংখ্যক লোকৰ মাজত ধাৰণা, মনোভাৱ, প্রভাৱ অথবা প্রতিচ্ছবি একে সময়তে সম্প্রচাৰিত কৰিব পৰা যায়।
- জনসংখ্যা বৃদ্ধি নিয়ন্ত্রণ কৰাত গণ মাধ্যমে চাৰিটা প্রধান কাম কৰে। কামকেইটা হ'ল- মানুহক প্রভাৱিত কৰা, তথ্য অৱগত কৰোৱা, মনোৰঞ্জন দিয়া আৰু বিজ্ঞাপন প্রচাৰ কৰা।

চিন্তা চর্চা কৰক ঃ ৮.২

জনসংখ্যা বিস্ফোৰণ, জনসংখ্যা নিয়ন্ত্রণ আৰু সৰু পৰিয়ালৰ সুবিধা সম্পর্কে মানুহৰ মাজত সজাগতাৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ কেইটামান শ্লোগান সৃষ্টি কৰক।

.....

.....

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৪ঃ জনসংখ্যা বৃদ্ধি নিয়ন্ত্রণ কৰাত গণ মাধ্যমৰ প্রধান কামবোৰ কেনেধৰণৰ সেয়া উল্লেখ কৰক।

.....

.....

৮.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- নির্দেশন সামগ্রীক শিক্ষণ অথবা প্রশিক্ষণ আহিলাও বোলা হয়।
- আহিলা নোহোৱাকৈ কৰা শিক্ষাদান এক নিৰস আৰু একঘেয়ামী প্রক্রিয়া।
- শ্রেণীকোঠাত বিভিন্ন ধৰণৰ শিক্ষণ আহিলা ব্যৱহাৰ কৰা হয়। এনে আহিলা দুটামান

হ'ল- সাৰণী, চিত্র, মানচিত্র, অ'ভাৰ হেড প্র'জেক্টৰ, চুটি কথাছবি, পূর্ণদৈর্ঘ্যৰ কথাছবি, ৰেডিঅ', টেলিভিছন আদি।

- চিত্র হ'ল এবিধ উল্লেখযোগ্য দর্শনসাধ্য আহিলা। ইয়াক ফলপ্রসূভাৱে জনসংখ্যা শিক্ষা দিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা যায়।
- জনসংখ্যা শিক্ষাৰ বাবে সাৰণীবোৰ অতি উপযোগী আহিলা।
- জনসংখ্যা শিক্ষা দিয়া শিক্ষকসকলে বুলেটিন বোর্ডত জনসংখ্যা সমস্যাৰ সৈতে জড়িত ছবি, মানচিত্র আদি আঁৰিব পাৰে।
- বিশ্বৰ জনসংখ্যা বৃদ্ধি আৰু ইয়াৰ সৈতে জড়িত সমস্যাবোৰ সন্দর্ভত শিক্ষার্থীৰ মনোভাৱ বহল কৰাত ৰেডিঅ'ই সহায় কৰিব পাৰে।
- ভাৰতত পালচ্ প'লিঅ' নির্মূলকৰণ কার্যসূচী সফল কৰি তুলিবলৈ টেলিভিছন ফলপ্রসূভাৱে ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে।
- শিক্ষার্থীক পোনপটীয়া শিকন অভিজ্ঞতা দিবলৈ ক্ষেত্রভিত্তিক ভ্রমণ এটা ফলপ্রসূ মাধ্যম বা পন্থা।
- গণ মাধ্যম মানে কেৱল ৰেডিঅ', টেলিভিছন, বাতৰি-কাকত ইত্যাদিৰ দৰে ছপা আৰু বৈদ্যুতিক মাধ্যমকে বুজোৱা নহয়।

৮.৭ অধিক জানিবলৈ

1) Nanda. S.K.: Population Education ; Doaba House, Book Sellers and Publishers, Delhi.

2) Pandey. V.C.: Population Education ; Isha Books, Delhi.

৮.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নির্দেশন সামগ্রী বুলিলে শিক্ষণ অথবা শিকন প্রক্রিয়াত সহায় কৰা দৃশ্য-শ্রাব্য অথবা ছপা আহিলাৰ কথা বুজোৱা হয়। নির্দেশন আহিলা মানে হ'ল সেইবোৰ সামগ্রী যিবোৰৰ জৰিয়তে শিক্ষকে শ্রেণীকোঠাত কোনো বিষয় সবলভাৱে আৰু ফলপ্রসূভাৱে উপস্থাপন কৰিব পাৰে।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ শিকন প্রক্রিয়াটো সহজ, সম্পূর্ণ, যথার্থ আৰু গতিশীল কৰি তুলিবলৈ শিক্ষণ আহিলাবোৰ অতি উপযোগী। আহিলা অবিহনে শিক্ষণ প্রক্রিয়াটো নিৰস আৰু